

Skriven av Patrick Konde

Kulturhuset Stadsteatern Vällingby

Foto: Felix Swenson

TEATER

KAFKAS APA

KULTURHUSET
stadsteatern

Om föreställningen

Foto: Leonard Stenberg

Vad innebär att passa in? Hur vet man att man gör det? Hur mycket är jag beredd att ändra hos mig själv för att passa in?

Som i många av Franz Kafkas verk behandlar även den här berättelsen många existentiella frågor. Föreställningen är en dramatisering av Kafkas novell *Redogörelse framlagd för en akademi*, som har gjorts av Colin Teevan. I föreställningen *Kafkas Apa* får vi följa karaktären Röde Peter som spelas av Josef Törner. Röde Peter berättar om de olika steg han har tagit för att försöka träda in och etablera sig i människornas värld efter att ha fötts som fri apa på Guldkusten. Hans resa in i mänskligheten börjar med att han blir tillfångatagen av en grupp jägare från ett zoo. Röde Peter förs till en båt och vaknar upp i en bur. Hans enda alternativ blir att försöka bli människa och i föreställningen redogör han för alla steg han har tagit för att kunna föra sig som människa och demonstrerar massor av färdigheter som är förenliga med mänskliga beteenden. Baksidan är

att anpassningarna också kräver av honom att göra avkall på alla apliknande beteenden samt sitt språk, sina minnen, sin kultur och sin tillhörighet.

Föreställningen är en monolog i form av en redogörelse för publiken som Röde Peter refererar till som "ledamöter i akademien". Den berör teman som identitet, assimilering, frihet, ensamhet och mellanförskap och vi får följa hur Röde Peter resonerar kring vad han har tvingats offra för att känna sig accepterad av sin nya omgivning.

Det här pedagogiska handledningsmaterialet är ämnat att fungera som stöd för dig som ska ta med sig en klass på den här föreställningen och består både av tips och övningar att använda sig av inför besöket, men även av reflektionsövningar att ta sig an efter besöket. Materialet är extensivt och innehåller många övningar och i och med att du som pedagog känner din klass bäst så väljer också du de övningar som passar bäst för din grupp.

Inför teaterbesöket

Foto: Leonard Stenberg

Som pedagog är det viktigt att tänka på att det i alla klasser kommer vara stora variationer i hur mycket teatervana eleverna har. Många elever kanske helt saknar tidigare erfarenheter medan andra är på teater flera gånger om året.

Det här kan skapa en osäkerhet och ibland även ett visst motstånd från de eleverna som saknar teatervana, varför det kan vara bra att förbereda klassen med samtal om själva teaterformen.

Övning – Vad är teater?

Den här övningen kan både göras i helgrupp men även i mindre grupper. Fördelen med mindre grupper är att fler elever får komma till tals och det sänker även tröskeln för de elever som vanligen har svårt att prata inför många.

Här kommer frågor som ni kan utgå från:

- Vad tänker ni på när ni hör ordet teater?
- Brukar ni gå på teater? Varför? Varför inte?
- Skådespelare är de flesta bekanta med. Men vilka andra yrkesroller behövs vanligtvis för att en pjäs ska kunna framföras? (Exempelvis regissör, ljussättare, dramatiker, kostymör.) Är det någon särskild roll ni är nyfikna på?
- Hur skiljer sig teater från film, för både skådespelarna och dem som tittar på?
- Vad utgör en bra pjäs?

OBS: Det viktigaste medskicket är att få eleverna att förstå att det inte finns något dåligt eller fel sätt att tolka föreställningen på. Deras tankar och deras associationer är rätt utifrån deras upplevelse av föreställningen. Det här är något som kan vara särskilt svårt att känna att man har "rätt till" för de elever som inte är vana vid teaterformen som forum.

Efter teaterbesöket

Foto: Leonard Stenberg

Elevernas upplevelser kommer att variera väldigt mycket utifrån vilka de är och vilka deras egna erfarenheter av ensamhet, assimilering och mellanförskap är.

Som pedagog blir din roll att få igång ett samtal som tillåter eleverna att uttrycka sina tankar. Där du tycker att det passar kan du dela med dig av egna reflektioner och tolkningar, men tänk att det inte är ett krav och att föreställningen ska kunna "stå för sig själv". Att se till att eleverna vågar ta för sig och dela sina perspektiv kräver emellanåt en viss finkänslighet, men en nyckel kan vara att tänka "less is more". Alltså att ge utrymme men att ha ett frågebatteri i beredskap.

Diskussionsfrågor

För att sätta igång samtalet kan det ibland vara bra att ha frågor att utgå från. I vissa rum kommer samtalet att rulla på organiskt, men som pedagog kan det vara skönt att ha frågor att falla tillbaka på. *Du kan då utgå från följande frågor:*

- Vad tyckte ni om föreställningen? Vad var bra? Vad var mindre bra? Motivera gärna.
- Var det någon del som ni tyckte var särskilt bra?
- Föreställningen innehöll många musikinslag. Hur uppfattade ni dem?
- Den här föreställningen var en så kallad monolog, alltså att alla repliker är från en och samma karaktär. Vad tyckte ni om det? Vad finns det för fördelar med den formen?
- Hade du en tanke om vad som fanns i lådan innan den öppnades? I så fall vad?

Tillhörighet och ensamhet

Ett av föreställningens mest återkommande teman är strävan efter tillhörighet men också känslan av ensamhet. På många sätt är tillhörighet och ensamhet motsatsord men samtidigt är de sammanflätade och en central del av vad det är att vara människa. Röde Peter balanserar mellan dessa under hela föreställningen och väger riskerna att uteslutas mot vad det innebär att på ett villkorat sätt känna sig accepterad.

Tillhörighet handlar om att känna sig accepterad, värdesatt och betydelsefull i en grupp. Gruppen kan bestå av ens familj, en kompisgrupp, en skolklass men även av ett samhälle. Att uppleva tillhörighet skapar en känsla av meningsfullhet och lugn. Gemenskapskänslan ger oss bra förutsättningar för att överleva i och med att gruppen accepterar och värdesätter oss.

Motsatsen till tillhörighet blir förstås ensamhet som tangerar vår rent evolutionära rädsla för att uteslutas ur flocken. Avsaknaden av tillhörighet, gemenskap och sammanhang är aspekter som ryms inom ensamhet, men även avsaknaden av möjligheter att vara sitt fulla jag. Den typen av ensamhet kallas ofta för existentiell ensamhet och består av den djupt rotade känsla av att vara ensam i sin egen existens.

Till skillnad från social ensamhet, som uppstår vid brist på kontakt med andra människor, handlar existentiell ensamhet om insikten att ingen annan fullt ut kan dela ens inre upplevelser, tankar och känslor. Med andra ord kan man vara fysiskt nära andra personer men ändå ha kvar en känsla av ensamhet.

OBS: Ensamhet är inte att förväxla med att vara själv. Det kan vara både skönt och viktigt att få egen tid men att vara "själv" är något som är självvalt. Ensamhet, å andra sidan, är känslan av att lämnas utanför ett sammanhang som du egentligen vill tillhöra.

Foto: Leonard Stenberg

Om ensamhet

- Röde Peter säger att han fann en "utväg" snarare än frihet. Vad menar han med det?
- Vad tror ni att Röde Peter sökte? Vad längtade han efter?
- Kan ni känna igen er i någon del av det Röde Peter pratade om?

Assimilering, integration och mellanförskap

Som en röd tråd genom hela monologen går temat om delvis frivillig anpassning utifrån omgivningens påtryckningar. Det här kan kopplas till den process som kallas för assimilering i vilken grupper eller individer gradvis anpassar sitt sätt att föra sig för att passa in i normer och värderingar som råder i majoritetssamhället. Det är därför vanligt förekommande i frågor som rör migration och står i samhällsdebatten ofta i kontrast till begreppet integration.

Till skillnad från assimilering handlar integration om att minoritetsgrupper som invandrat behåller sina kulturella uttryck samtidigt som de blir del av det nya samhället. Det innebär alltså en process i vilken personen som invandrat inte behöver göra avkall på sin kulturella identitet för att kunna bli del av det nya, utan kan i och med integration som utgångspunkt behålla sina kulturella uttryck.

I *Kafkas Apa* brottas Röde Peter med sin vilja att passa in, men rädsla för att aldrig fullt ut få bli del av det nya. Att platsen som människa alltid kommer att vara villkorad och att han därför blir fast i ett tillstånd där han varken fullt och helt kan bli del av det nya eller återvända till sitt ursprungliga tillstånd som apa. Det här tillståndet brukar kallas för *mellanförskap* och har på senare år blivit vanligt förekommande inom migrationsforskning.

Mellanförskap är ett begrepp som beskriver känslan av att inte fullt ut tillhöra någon grupp, kultur eller samhälle. Det är exempelvis vanligt bland personer som är uppvuxna i Sverige men har föräldrar och släkt i länder och kulturer utanför Sverige. Att ha rötter i en kultur men vara uppvuxen i en annan kan göra att det blir svårt att helt identifiera sig med någon av kulturerna och försätter en i känsla av att inte helt accepteras i någon av grupperna, samhällena eller kulturerna. Att varken vara "svensk nog" eller att vara "tillräckligt" mycket av föräldralandets kultur för att passa in.

Om assimilering

- Röde Peter säger "Jag hade aldrig kunnat göra allt det jag har gjort Om jag envist hade hållit fast vid mitt ursprung." Vad tror ni att han menar med det?
- I monologen pratar Röde Peter om hur hans förvandling till människa har inneburit att han har försökt ändra sitt beteende för att passa in. Vad tror ni att han har för känsla inför förändringarna?
- Röde Peter inledde med att kalla oss "ledamöter ur akademien"? Vad tror ni att han menade med det?
- Har ni känt det som att ni behöver spela en roll för att passa in?

Foto: Leonard Stenberg

Existentiella frågor

- Ett genomgående tema i föreställningen är frågan om att vara människa. Vad tror ni att Röde Peter hade svarat på frågan om vad det är att vara människa? Vad skulle ni svara?
- Vad tror ni att Röde Peter tycker om människor?
- Vid flera tillfällen säger Röde Peter "Ingen väg ut?" vad tror ni han menar med det?

Praktiska övningar

Ensamhet och tillhörighet (tala / lyssna)

Den här övningen förbereder eleverna för samtal om ensamhet genom att i en kort övning låta dem känna på hur känslan av ensamhet känns men även känna på och förstå hur vi alla medvetet eller omedvetet kan försätta andra i en sån situation.

Instruktioner:

Eleverna delas in i par och sätter sig på varsin stol vända mot varandra. Läraren delar in eleverna i person 1 och person 2. Person 1 kommer vara den som börjar berätta och person 2 kommer att lyssna.

Person 1 ska välja ett ämne som den tycker är intressant. Något som ligger varmt om hjärtat som skapar glädje. Det kan handla om en TV-serie som man gillar, ett fotbollslag, en artist etc... Person 1 ska berätta för person 2 om sitt ämne i 45 sekunder medan person 2 i tystnad ska göra allt i sin makt för att verka så ointresserad som möjligt. Person 2 får inte lämna stolen men på alla andra sätt visa sitt ointresse för det ämnet som Person 1 pratar om.

Du som lärare håller tiden medan eleverna pratar och bryter sen efter 45 sekunder. Då är det dags att byta roller så att person 2 istället berättar något och person 1 får vara lyssnare.

När båda parter har lyssnat på varandra gör ni en vända till i vilken person 1 börjar berätta och person 2 lyssnar igen. Person 1 ska berätta om samma ämne som vid första tillfället, men den här gången ska istället person 2 göra allt i sin makt för att verka så intresserad som den bara kan. De får återigen byta roller efter för att känna på båda sidorna och sen återsamlar du gruppen för en helgruppsdiskussion.

Efter avslutad omgång 2 kan du ställa följande frågor till gruppen:

- Hur kändes att berätta för någon som verkade helt ointresserad?
- Hur kändes det att låtsas vara helt ointresserad?
- Hur kändes det sen att bli lyssnad på? Vad var skillnaden från första omgången? Kändes det längre eller kortare med 45 sekunder?
- Vad tror ni är syftet med den här övningen?
- Hur kan den här övningen kopplas till känslan av tillhörighet och ensamhet?
- Övningen är ett konstlat sätt att visa på hur det känns att inte bli hörd eller värdesatt. Hur kan det kopplas till samhället? Er skola?
- Upplever ni att blickar och kroppsspråk kan påverka er känsla av tillhörighet?
- En långsiktig konsekvens av att inte känna sig lyssnad på är ofta att personer slutar försöka berätta saker. Som pedagog kan du prata vidare om röster i samhället som sällan blir lyssnade på och hur det spelar roll för samhällsdebatten.

Foto: Leonard Stenberg

Praktiska övningar

Härma varandra

För att lära sig och ta efter människors rörelsemönster ägnar sig Röde Peter åt härmande. Att noggrant studera hur människor använder sin kropp blir direkt nödvändigt för att Röde Peter ska kunna etablera sig i den nya världen. Härmandet blir en överlevnadsstrategi och också en central del av föreställningen.

Här följer en teaterövning där eleverna själva kan prova på härmande:

Dela upp eleverna så att de jobbar två och två. Övningen går ut på att eleverna ska sätta sig mitt emot varandra och sen turas om att härma varandras kroppsspråk. Person 1 inleder med att observera person 2. Person 2 sitter bara på stolen och är sig själv. De rörelser och ljud som uppstår, uppstår. Person 1 ska härma person 2 så exakt det bara går, sedan ropar pedagogen ut en skala mellan 1 och 5. Skala ett, ska man härma så naturtroget man bara kan. Skala 2 blir rörelserna större och lite, lite mer överdrivna. Sen fortsätter det på det sättet upp till skala 5 då allting ska vara så överdrivet och groteskt som det bara går, men fortfarande med utgångspunkt i den enes kroppsspråk. När eleverna har gjort det ca 2-3 minuter, skiftar de så att person 2 observerar och härmar person 1 på samma sätt som person 1 just har gjort.

Efter att båda gjort båda sidor av övningen, reflektera gärna:

- Hur var det att härma den andra? Vad var det för skillnad i upplevelsen att helt troget spegla kontra att förvränga?
- Hur var det att bli härmad? Vad var det för skillnad i upplevelsen att bli speglad kontra att se sitt kroppsspråk bli förvrängt?
- Var det något som kändes särskilt svårt att härma? Om ja, varför tror du att det kändes svårt?
- Blev du uppmärksam på något nytt i ditt eget kroppsspråk av att bli härmad?

Foto: Leonard Stenberg

Koloniala kopplingar

Foto: Leonard Stenberg

Franz Kafkas verk tenderar att, genom att växla mellan absurditeter och realism, lyckas framställa många delar av samtidens stora existentiella frågor. I det här verket är ett av dessa teman kolonialism som finns som en underton i hela föreställningens gång. Under historiens gång har kolonialism påverkat stora delar av världens befolkning och har än idag stora konsekvenser så väl socialt, kulturellt som ekonomiskt.

Det är idag svårt att föreställa sig en värld utan kolonial påverkan och många av de poänger som Kafka gör i sin novell härstammar från känslan av att inte kunna gå tillbaka till eller ens föreställa sig hur en annan värld skulle kunna vara möjlig. Kolonialismen och dess följder är en av många bidragande faktorer till de migrationsmönster som vi ser idag och påverkar således även vilken status och vilket inflytande olika kulturer får. Det här avspeglas bland annat i hur Röde Peter återkommande har fått träna på att göra avkall på många av sina instinkter till förmån för att passa in i sitt nya sammanhang.

I föreställningens inledning får vi höra från Röde Peter att han blir beskjuten och tillfångatagen på

Guldkusten. Det som i historien kallades för Guldkusten ligger i dagens Ghana och har haft en central position i kolonialismens historia. Inte minst har den haft betydelse för Sverige och Sveriges koloniala inflytande då Guldkusten var i svensk ägo under åren 1650-1658 och 1660-1663. Det var under det sena 1640-talet som det Svenska Afrikakompaniet startades och tog Sverige ett steg närmre den koloniala handeln som de länge hade velat vara med i. På plats på Guldkusten lät svenskarna bygga ett stort fort vid namn Carolusborg för att underlätta handeln med övriga kolonialmakter. I fortet förvarades alla typer av handelsvaror och däribland även förslavade människor som sen skickades på svenska skepp för försäljning i andra delar av världen.

Läs mer

[Tips på vidare läsning](#) om Sverige som kolonialmakt från Forum för Levande Historia.

[Tips på klipp](#) om Sverige som kolonialmakt från Forum för Levande Historia (huvudsakligt fokus på Sveriges mest långvariga koloni S:t Barthélemy)

Arbeta vidare med Kafka

Franz Kafka år 1923.

Föreställningen bygger på en novell skriven av Franz Kafka, en av 1900-talets mest omskrivna författare. Precis som i den här föreställningen är Franz Kafka känd för att ha skrivit berättelser som innefattar absurda situationer och behandlar mänskliga och existentiella frågor. Ofta handlar det om att någon av huvudpersonerna är i en mardrömsliknande situation som de av olika anledningar inte kan ta sig ur och känner sig maktlösa inför. Ett återkommande tema är också ensamhet som den här föreställningen också behandlar.

För er som vill arbeta vidare med Kafka finns många alternativ. Ett kan vara att arbeta med novellen som föreställningen bygger på (*Redogörelse framlagd för en Akademi*) där eleverna kan göra en analys och känna på skillnad mellan teaterforumet och text. Ett annat förslag är att de läser en av Kafkas mest kända bok *Förvandlingen* som på sätt och vis är en invers av det som föreställningen tar upp, i och med att den istället handlar om en människa som förvandlas till en insekt. I och med novellernas liknande karaktär samt tydliga Kafkaeska stil så lämpar de sig väldigt väl för att arbeta med parallellt.

Produktion

Foto: Leonard Stenberg

Kafkas Apa

AV: Colin Teevan

REGI OCH ÖVERSÄTTNING: Magdi Saleh

MEDVERKANDE: Josef Törner

SCENOGRAFI OCH KOSTYM: Erika Sjödin

LJUS: Maja Lindström

MASKÖR: Elisa Gustafsson

DRAMATURG: Mia Winge

PRODUCENT: Josefin Lagerwall

SCENCHEF: Sara Foman

LJUDTEKNIKER: Hannes Boeryd

LJUSTEKNIKER: Linus Viklander

PRODUKTIONSSAMORDNARE: Isabelle Pedone

KOMMUNIKATÖR: Elin Reutermo

LÄRARHANDLENING: Patrick Konde

KONSTNÄRLIG LEDARE: Olof Hanson

VERKSAMHETSCHEF: Jiasi Maciel

*Premiär den 8 mars 2025,
Kulturhuset Stadsteatern Vällingby*

Intresserad av mer?

Läs mer om vår skolverksamhet:

<https://kulturhusetstadsteatern.se/for-skolan>

KULTURHUSET
stadsteatern